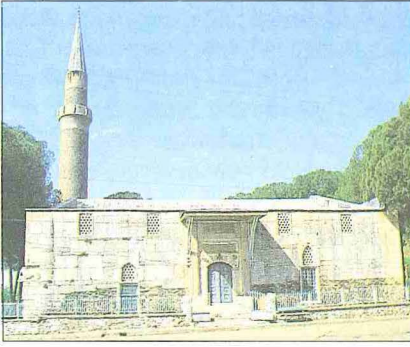

Aydinoğlu Mehmed Bey'in 1312'de inşa ettirdiği
Birgi Ulu camii

ve ana eksenindeki büyük eyvanla Selçuklu üslubunu ana çizgileriyle devam ettirir. Hamidoğulları'na ait Eğridir'deki Dündar Bey Medresesi (1302) bu özellikleri yansıtan bir örnektir. Yine Selçuklu döneminden beri kullanılan kapalı avlulu medreseler Beylikler devrinde de varlığını sürdürür. Germiyanogulları'ndan kalma Kütahya'daki Vâcidiye Medresesi'nin (1308) merkezî avlusu büyük bir kubbeyle örtülü örnektir. Bu yapının bir rasathane olabileceği ihtimali üzerinde durulan vardır. Diğer bazı medreselerin ise bimarhane veya şifahane olarak kullanılmış olması bu devir için de söz konusudur.

Selçuklu kümbet mimarisi genel özellikleri ile Beylikler devrinde de devam etmiş, ancak bu alanda bazı değişik uygulamalar da yapılmıştır. İlhanlılar döneminde inşa edilen Kemah Tugay Hatun Kümbeti ve Kayseri Sırçalı Kümbet, XIV. yüzyılda silindirik gövdeli, kesme taş mimari geleneğini devam ettirmektedirler. Hasankeyf'te Akkoyunlular'dan Zeynel Bey adına inşa edilen türbe, dönemin Anadolu mezar anıtlarına göre oldukça farklı bir uygulamadır. XV. yüzyılın ikinci yarısına ait olan eserin silindirik gövdesi bütünüyle tuğla kaplama olup kubbesi Asya'daki Timurlu mimari eserlerini hatırlatmaktadır. Yine silindirik planlı olmakla birlikte sütunlu bir galeriyle çevrili olan Ahlat'ta Emîr Bayındır Kümbeti 890 (1491), bölgedeki yerli geleneklerin etkisiyle şekillenmiş gibidir. Altıgen, sekizgen ve dörtgen planlı bilinen formlara ek olarak duvar yerine dört ayağa oturan dört büyük kemerle çevrili türbe mekânı Beylikler devrinin bir yeniliği şeklinde görülmektedir.

Beylikler devri çini tezeynatı Selçuklular'ın bir devamı şeklinde Aydınoğulları tarafından sürdürülmüştür. Birgi Ulu camii'nin (1312) mozaik çini mihrabı bu geleneğin en muhteşem örneğini teşkil eder. Aydınoğulları ve Karamanlı eserleri dışında çini sanatı bir durgunluk devresine girmiştir. XIV. yüzyılda üsluplaşmış hayvan figürlerinin hali sanatını canlandırdığı görülür. Avrupalı ressamların tablolarında yer alan örneklerde kuşlar ve ejderler ikili kompozisyonlar halinde dir. XIII. yüzyıldan XIV. yüzyılın başlarına kadar süren İlhanlı hâkimiyetinde Uygur ressamı minyatürde parlak bir devre açmışlardır. Bu minyatürlerde renkten çok çizginin hâkimiyeti görülür. Hat sanatında ise Yâkut'un koyduğu esaslarda Osmanlılar'a kadar büyük bir değişiklik olmamıştır.

Beylikler devri sanatı özellikle mimaride plan şemalarındaki çeşitlilik bakımından bir geçiş devresi olmakla birlikte, Selçuklular'da görülmeyen bir yenilik olarak merkezî plana hazırlık yapan örneklerle önemli bir gelişme, aşamasını temsil etmektedir. Bundan sonraki gelişme, Batı Anadolu'da Bizans'a komşu, siyasî ve askerî bakımdan en zor durumda olan Osmanlıların elinde filizlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Kitâbeler I*, İstanbul 1346/1927; a.mlf., *Anadolu Türk Tarihi Tedkikatından Sivas Şehri*, İstanbul 1346/1928; a.mlf., *Anadolu Beylikleri*, tür.yer.; a.mlf., *Kitâbeler II*, İstanbul 1348/1929; M. Şakir, *Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Eserler*, İstanbul 1934; P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche*, İstanbul 1934; a.e., *Menteşe Beyliği* (trc. O. Şaik Gökay), Ankara 1944; Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 1946; E. Diez — v.dğr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950; Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul 1958; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl)*, İstanbul 1977; a.mlf., "Doğu Anadolu'daki Karakoyunlu Kümbetleri", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara 1956, s. 105-114; Oluş Anık, "Turkish Architecture in Asia Minor in the Period of the Turkish Emirates", *Turkish Art and Architecture*, Fribourg 1980, s. 111-136; Hafız Kadri, "Menteşe Beyliği Âsâr-ı Kadîmesi", *TOEM*, XXV (1914), s. 57-60; Suut Kemal Yetkin, "Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı", *ÂDİFD*, III-IV (1955), s. 39-43; Mehlika Arel, "Mut'taki Karamanoğulları Devri Eserleri", *VD*, V (1962), s. 241-250; Semavi Eyice, "Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 1-80; A. Arel, "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, I, İstanbul 1978, s. 69-98; Ahmet Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *VD*, VIII (1969), s. 209-223.

SELÇUK MÜLÂYİM

ANADOLU EYALETİ

Osmanlı Devleti'nde
XIV. yüzyıl sonlarında kurulan
önemli bir eyalet.

Rumeli eyaletinin teşekkülünden sonra, 1393'te I. Bayezid'in Kara Timurtaş Paşa'yı Ankara'ya Anadolu beylerbeyi olarak tayin etmesiyle kurulmuştur. Eyalet merkezi önceleri Ankara iken Fatih Sultan Mehmed zamanında Menteşe Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine alınmasından sonra 1451'de Kütahya'ya nakledilmiş, beylerbeyliği ise İshak Paşa'ya verilmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Selim'in Kütahya'yı idare ettikleri 1550-1558 ve 1562-1566 yıllarında eyalet merkezi tekrar Ankara'ya nakledilmiş, ancak 1566'dan 1893 yılına kadar Kütahya yeniden merkez olmuştur.

Anadolu eyaleti, her birinin başında devlet tarafından tayin edilmiş birer idarecinin bulunduğu sancak veya livâ adı verilen idare bölgelerine ayrılmıştır. Eyaletin kesin olarak hangi sancaklardan meydana geldiğine dair arşiv kayıtları XV. yüzyıla kadar inmektedir. Nitekim II. Bayezid devrinde yapılan tahrir*lerin genel sonuçlarını gösteren bir icmal defterinde (BA, MAD, nr. 152) Anadolu eyaletinin on yedi sancaktan meydana geldiği tesbit edilebilmektedir. Bunlar Kütahya, Saruhan (Manisa), Hüdâvendigâr (Bursa), Aydın, Menteşe (Muğla), Bolu, Hamîd (Isparta), Ankara, Kangırı (Çankırı), Kastamonu, Karahisâr-ı Şâhib (Afyon), Kocaeli, Biga, Karesi (Balıkesir), Sultanönü (Eskişehir), Alâiyye (Alanya) ve Teke (Antalya) sancaklarıdır. Bu taksimat XVI. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Nitekim Kanûnî devri başlarında yapılan tahrirlerin sonuçlarını gösteren Anadolu eyaleti icmal defteri (BA, TD, nr. 438; nr. 166) ile bazı teşkilât defterlerinde (TSMA, D 5246; D 8303; D 10057) beylerbeyiliğin on yedi sancaktan meydana geldiği görülmektedir. Aynı şekilde Celâlzâde Mustafa Çelebi de XVI. yüzyıl ortalarında buranın on yedi sancaktan ibaret olduğunu belirtmektedir (bk. *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 11^b-12^a). Ancak XVI. yüzyıl sonlarına doğru eyaletin üç sancağı başka yerlere bağlanmıştır. Alâiyye sancağı yeni kurulan Kıbrıs eyaletine, Biga ve Kocaeli sancakları ayrı ayrı zamanlarda Kaptanpaşa eyaletine (Cezâyir-i Bahr-i Sefîd) bağlanmış, böylece sancak sayısı on dörde düşmüştür. Ayrıca

Aydın ve Mentеше sancaklarından ayrılan bazı kazalar (İzmir, Urla, Çeşme, Ayasuluk, Çine, Balat) ile Sığla sancağı kurulmuş, sonunda o da Kaptanpaşa eyaletine dahil edilmiştir.

XVI. yüzyıl başlarında yapılan tahrirlere göre (1520-1535), on yedi sancaklı Anadolu eyaletinde 154 şehir ve kasa-ba, 160 kaza, 12.527 köy, 1887 Yörük cemaati ve otuz yedi kadar kale bulunmaktaydı. Ayrıca bu tarihlerde eyalet 3 milyona yaklaşan bir nüfusa sahipti. II. Bayezid devrine ait bir icmal defterine göre eyalette 103'ü **zaîm***, 7500'ü si-pahi olmak üzere 7603 timar sahibi bulunmakta ve bunlar 5372 **cebeli*** ile bir-likte Anadolu beylerbeyinin idaresi al-tında sefere gitmekteydiler. 1560-1580 yılları arasındaki tahrirlere göre on dört sancakta 298 zeâmet, 7188 timar ol-mak üzere toplam 7486 "kılıç" bulun-u-yor ve bunlar 10.025 **cebeli** çıkartıyorlar-dı. 1609'da ise on dört sancaklı eya-let 195 zeâmet, 7166 timar olmak üze-re 7311 "kılıç" ve bunların **cebelileri**yle yaklaşık 17.000 kadar askere sahipti. Bu rakamlar XVII. yüzyıl ve daha son-ra-ki devirlerde eyalet teşkilâtı değişince-ye kadar hemen hemen aynı kalmıştır.

1533-1534 yıllarına doğru eyaletin senelik geliri ve bu gelirin hak sahibi çeşitli zümrelere göre nisbetleri şöyle idi:

Senelik Gelir (akçe)		
Padîşah hasırları	26.195.423	% 32.83
Diğer hasırlarla sipah timarları	34.620.736	
Bâzdâr timarları	401.788	% 46.57
Müstahfız timarları	2.138.059	
Müşellemlere ait gelir	1.243.316	
Piyadelerle ait gelir	1.413.964	% 3.36
Canbâzân gelirleri	30.000	
Selâtin vakıfları	5.399.995	
Amme vakıfları ve emlak	8.341.679	% 17.22
Toplam	79.784.960	

Bu dökümden de anlaşılacağı gibi eyalette evkaf ve emlâke ayrılan gelir, mîrîye tahsis edilene göre % 17.22 nisbetindedir. Padişah hasırları ise mîrîye ayrılan gelir içinde yaklaşık % 40'a ulaşmaktadır.

Anadolu eyaletinde gelirlerin tesbit edilmesi ve dağıtılması gibi işlerle ilgili olarak beylerbeyiler yanında bir defter kethüdâsı ve timar defterdarının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca eyaletin idarî tahsisat bakımından diğer bir özelli-

çi de sancak beylerine bağlı bulunmayan kendilerine has teşkilâta sahip piyade ve **müşellem*** ocaklarının varlığıdır. XVI. yüzyıl sonlarında lağvedilene kadar bu teşkilât eyaletin hemen her sancağında bulunmakta ve merkezden tayin edilen kendi beylerinin idaresinde Osmanlı ordusunun geri hizmet kıtalarını teşkil etmekteydi. Ayn Ali Efendi'ye göre eyalette dört müşellem beyi ve on piyade beyi bulunmaktaydı (bk. *Kavânî-i Âl-i Osmân*, s. 13-14).

1825 yılına kadar idarî taksimatını koruyan Anadolu eyaleti bu tarihte değişikliğe uğramış ve Kütahya merkez olmak üzere Afyon, Sultanönü ve Ankara'dan ibaret küçük bir idarî birim haline gelmiştir. Bir süre sonra Afyon da eyaletten ayrılmış, nihayet 1841'de Kütahya, Kocaeli, Bolu, Eskişehir, Karesi, Karahisâr-ı Şâhib sancakları ile Hüdâvendigâr vilâyeti teşekkül etmiş, daha sonra Kütahya da müstakil sancak olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, *Ruus*, nr. 209, s. 28; nr. 262, s. 40; BA, *TD*, nr. 438, 166; BA, *MAD*, nr. 152, vr. 2^b-166^b; BA, *MD*, XII, 413/811; TK, *TD*, nr. 156; *TSMa*, nr. D 5246, D 8303, D 10057; Neşri, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 86; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, İÜ Ktp., TY, nr. 5997, vr. 11^b-12^a; Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-selâtin*, İstanbul 1274-75, I, 269; Ayn Ali, *Kuvelâtü'î Âli Osmân*, s. 12-14; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 103-104; Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 51; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyâlete (1550-1650)*, İstanbul 1978, s. 125-198; Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Anadolu Beylerbeyliği, Sancakları ve Kadılıkları Üzerine", *Atatürk Üniversitesi'nin Kuruluşunun XX. Yıl Armağanı*, Ankara 1978, s. 19; Ö. Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, X (1953), s. 11; a.mlf., "h. 933-934 (m. 1527-1528) Mâli Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İFM*, XV/1-4 (1955), s. 259; a.mlf., "Timar", *İA*, XII/1, s. 289-290.

M. ÇETİN VARLIK

ANADOLU KAZASKERİ

(bk. KAZASKER).

ANADOLU MECMUASI

Cumhuriyet'in
ilk yıllarında yayımlanan
fikirî, ilmî ve edebî
muhtevalı aylık dergi.

Nisan 1340-Mart 1341 (1924-1925) tarihleri arasında on iki sayı çıkan derginin imtiyaz sahibi Mehmed Halid (Bayrı), mesul müdürü ise Haydar Necip'tir.

1. Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan mütareke ile Türkiye'de mevcut II. Meşrutiyet ideolojileri fiilen iflâs edince, 1920'li yıllarda, bu ideolojilere bir nevi tepki olarak, Anadolu'yu Türk kültür ve medeniyetinin esas kaynağı kabul eden Anadoluçuluk adıyla yeni bir fikir akımı doğdu. Başlangıçta Mükrimin Halil (Yınanç) ile Hilmi Ziya (Ülken), Mehmed Halid ve Ziyaeddin Fahri'nin (Findikoğlu) öncülüğünde teşekkül eden akımın yayın organı olan *Anadolu Mecmuası*'nda, Anadolu'yu daha ziyade edebiyat, folklor, kültür, iktisat ve coğrafya açısından ele alıp inceleyen makalelere yer verilmiştir.

Türk milletinin İslâmiyet'i Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken kabul ettiğini ve Anadolu topraklarında yeni bir medeniyet kurduğu düşüncesinde olan Anadolucular, Cumhuriyet'ten sonra yeni Türkiye'ye şekil verecek düşüncenin kaynağını da kültüre dayanan bir Anadoluculuk'ta görmüşlerdir. Fikirlerinin hareket noktasını ise 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler'in Anadolu'da yepyeni bir medeniyet kurdukları düşüncesi teşkil etmektedir. Dergide Mükrimin Halil, Hilmi Ziya, Ziyaeddin Fahri, Mehmed Halid, Şehabeddin (Uzluk) gibi

Anadolu Mecmuası'nın kapağı

